

**Костомаров Николай Иванович**

**Богдан Хмельницкий**

**Том 1**

**Москва  
«Книга по Требованию»**

УДК 82-3  
ББК 84-4  
Н63

Н63      **Николай Иванович К.**  
Богдан Хмельницкий: Том 1 / Костомаров Николай Иванович – М.: Книга по Требованию,  
2023. – 477 с.

**ISBN 978-5-519-90647-0**

**ISBN 978-5-519-90647-0**

© Издание на русском языке, оформление  
«YOYO Media», 2023  
© Издание на русском языке, оцифровка,  
«Книга по Требованию», 2023

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг — не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель — вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания — решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.



## ИСТОЧНИКИ.

---

\*\* 1) «Полное собраніе законовъ россійской имперіи.» Томъ первый. 1830.

\*\* 2) «Памятники», изданные временною комиссіею для разбора древнихъ актовъ, Высочайше утвержденною при кіевскомъ военномъ, подольскомъ и волынскомъ генералъ-губернаторѣ. 3 тома. Кіевъ, 1845, 1846 и 1852.

\*\* 3) «Собраніе государственныхъ грамотъ и договоровъ.» 4 тома. Москва, 1813, 1819 и 1822.

\*\* 4) «Малороссійская переписка», хранящаяся въ московской оружейной палатѣ. Москва, 1848. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»)

\*\* 5) Источники малороссійской исторіи, въ «Чт. моск. общ. ист. и др.» 1858. 1 томъ.

\*\* 6) «Чинъ православнаго львовскаго братства, репротестъ дворянъ православнаго исповѣданія на минскаго воеводу Тышкевича и универсалъ митрополита Петра Могилы къ православному минскому братству», найденные въ древнихъ архивахъ минской губерніи. Москва, 1848. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»)

\*\* 7) «Исторія Малороссіи» Николая Маркевича, 5 томовъ (акты, относящіеся къ «Исторіи Малороссіи»). Москва, 1842.

\*\* 8) «Starożytności historyczne polskie» z rękopismów zebrał Ambroży Grabowski. 2 tomy. Kraków, 1840.

\*\* 9) «Supplementum ad historica Russiæ monumenta ex archivis ac bibliothecis extraneis deprompta et a collegio archeographico edita.» Petropoli, 1848.

\*\* 10) «Zbiór pamiętników o dawnéj Polsce», zebrane przez J. U. Niemcewicza. 6 tomów. Lipsk.

\*\* 11) Pomniki do dziejów Polski wieku XVII, wydał August Podgórski. 2 tomy. Wrocław, 1840.

\*\* 12) Pamiętniki o Koniecpolskich, wydał Al. Przyłęcki. Lwów, 1842.

\*\* 13) Collectanea Sękowskiego. Wojny z Ottomanami z powodu Kozaków. 2 tomy. Wilno.

\*\* 14) Рукопись, содержащая нѣсколько актовъ, относящихся къ исторіи гетманщины.

\*\* 15) «Лѣтопись самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобіяхъ, бывшихъ послѣ его смерти». Москва, 1846. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»)

\*\* 16) «Лѣтопись событій въ югозападной Россіи въ XVII-мъ вѣкѣ», составилъ Самуилъ Величко, бывший канцеляристъ войска запорожскаго. Кіевъ, 1720. 2 т. 1848.

\* 17) «Исторія о дѣйствіяхъ презѣльной и отъ начала поляковъ, крвавшой небывалой брани Богдана Хмельницкаго съ поляки за наияснѣйшихъ королей польскихъ Владислава, потомъ Яна Казимира отпраповатися початой въ року 1648 и за лѣтъ десять по смерть Хмельницкаго неокончанной, зъ разныхъ лѣтописцевъ изъ діаріуша, на той войнѣ писаннаго и самобытныхъ старожилевъ свидѣтельство утвержденная.» (Рук.)

\*\* 18) «Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Oliviensem usque seu annales regnante Joanne Casimiro Poloniarum Sveciaeque rege ab anno MDCXLVIII

usque ad annum MDCLX auctore Laurentio Joanne Rudawski equite polono ex manuscripto celeberrimae bibliothecae Zaluscianae edidit Laurentius Mizlerus.» Varsoviæ et Lipsiae, 1755.

\*\* 19) «Historia belli cosacco-polonizi auctore Samuele Grondski de Grondi conscripta anno 1676 ex manuscriptis monumentis historiæ hungaricæ in lucem protulit Carolus Koppi in regia scientiarum universitate historiæ proxess.» Pestini, 1789.

\* 20) «De rebus anno 1648 et 1649 contra cosaccos zaporovios gestis» edid. Albertus Viivk Kojalowicz. Wilnæ, MDCLI.

\* 21) Epitome de rebus anno 1648 et 1649 contra zaporovianos cosacos in Polonia et Lithuania gestis a Joanne Dionisio Lobzynski. Viennae Austriae, 1653.

\*\* 22) Storia delle guerre civile di Polonia di don Alberto Vimina Bellunese. In Venetia, MDCLXXI.

\* 23) Annalium Poloniae ab obitu Vladislavi IV Climacteres scriptore Vespasiano a Kochovo Kochowski. 3. vol. Cracoviae, anno 1683, 1688, 1698.

\* 24) Historia panowania Jana Kazimiera przez nieznanego autora. Z rękopismu wydał Edward Raczyński. 2 tomy. Poznań, 1840.

\* 25) Pamiętniki do panowania Żygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza. Z rękopismu wydał K. Wł. Wojcicki. 2 tomy. Warszawa, 1846.

\* 26) Wojna domowa z Kosaki i Tatary, Moskwą, potem Szwedami i z Węgry przez lat dwanaście za panowanie Najjaśniejszego Jana Kazimierza tocząca się, na cztery podzielona części oyczystą muzą od Samuela z Skrzypny Twardowskiego. Opus posthumum. Typis Collegii Callisiensi. Anno Dom. 1681.

\* 27) Pamiętniki o wojnach kozackich za Chmielnickiego przez nieznanego autora: *Historya o buntach Chmielnickiego, o wojnie z Tatarami, ze Szwedami i z Węgrami za króla Władysława i Jana Kazimierza przez lat dwanaście krótko zebrana ab anno 1647 anno 1648. W. Wrocławiu, 1842.* (Переводъ напечатанъ въ «Чт. имп. моск. общ. и др. рос.» подъ названіемъ «Краткая исторія о бунтахъ Хмельницкаго»).

\* 28) *Pochodnia wojennej sławy J. o. Xiężęcia Jeremia Michała Wiszniowieckiego ze czterech części złożona y w roku 1649 wystawiona.*

\* 29) *Relatio gloriosissimae expeditionis victoriosissimi progressus et faustissimae pacificationis cum hostibus serenissimi et potentissimi principis ac domini Johannis Casimiri regis Poloniae et Sveciae.*

\* 30) *Relatio gloriosissimae victoriae principis ac domini Joannes Casimiri Poloniae et Sweciae regis potentissimi de chano crimensi rebellisque cosacis ei foederatis die XXX mensis Iunii MDCLI apud Beresteczko obtente. Varsoviae.*

\*\* 31) *Obsidio Zamosciana, quam perduelles cosachi junctis viribus Tartarorum grassante et ad affligendum regnum Poloniae conspirante audacia fatali tempore Poloniae sub interregnum Anno Dei 1648 fecerunt, a M. Johanne Bytomski Phil. et v. i. d. eloquentiae professore et canonico Zamoscensi tanta calamitate consorte et spectatore exhibita. Anno Dom. 1649. Januarius.*

\* 32) *Fawor Niebesky pod czas szczęśliwey Elekeyiey na królestwo polskie Pana naszego miłościwego Jana Kazimierza Kr. Szw. miastu Lublinu czasu gwałtownego niebespeczeństwa od swawolnych kozaków cudownym sposobem roku 1648 die 10 Novembr. pokasany. 1648. w Lublinie.*

**\*\* 33) Relation oder aussführliche Beschreibung von der Jammerlichen und Erbarmlichen Verstörung und Einäscherung so bey Eroberung der schönen Stadt Lublin von der Moscowitern und Cosacken barbarischer Weise. Lublin, MDCLVI.**

**34) Plantus Poloniae super ingenti suorum clade a Cosacis rebellibus illata per Simonem Dominicum Wachowski conscriptus anno D. 1649.**

**35) Gründliche und denckwürdige Relation der neuen Kosacken-Unruhen wider die Kron Polen unter Commando Gen. Chmielnicki als gen. Hauptmann Poltoraik-Kosaku Obristen und krzywanos als vornemsten Häuptern der Kosacken, nach bewussten und zum theil selbst erfurnen Umständen kürztlich verfasst durch einen namhaften officier jedoch dabei des Friedens Liebhaber. 1649.**

**\* 36) Odmiana postanowienia niestalecznej sfery kozackiej z wzruszeniem pokoju od miesiąca Stycznia 1651 do Września 1651 widziana y z dokonczieniem wieku nieodmienney pamięci Jaśnie Oświeconego niegdy Xięzcia Imci Jeremiego Michała Korybuta Wiszniowieckiego przez urodz. Jana Bielobockiego, wydana w Krakowie 1653.**

**\* 37) «Brat Tatar albo Liga wilcza ze psem na gospodarza do czazów terazniejszych stosująca w roku 1651. miesiąca Listopada, wydana przez Jana Białobockiego.»**

**\* 38) «Pieśń o potrzebie z Tatary i Kozakami pod Beresteczkiem, 30 Iunii 1651».**

**\* 39) Dyskurs jednego miłostnika ojczyzny naszej w którym się pokazuie dowodnie że z wieczną hanbą tego zacnego królestwa Pan Bóg. skarał woysko nasze potężne tego roku. 1648.**

**\* 40) «Neuer polnischer Florus das ist richtige und glaubwürdige Erzehlung der blutigen Kriege sodie jezt-**

herrschende Majestät in Polen — König Johannes Casimirus von Anbeginn seiner Regierung biss auf gegenwärtigen Tag wiewol zu verschiedenen Zeiten mit den Cossacken, Tartaren, Russen, Schweden, Chur-Branderburgischen und Siebenbürgern geführt.» Nürnberg, 1666.

\* 41) «Cellarii Regni Poloniae Descriptio.» 1659 anno.

42) «Slawische Jahrbücher», herausgegeben v. Jordan. 1840. («Посланіе раввина о бѣдствіяхъ, постигшихъ евреевъ отъ казаковъ.»)

\* 43) Bellum scythico-cosacicum seu de conjuratione Tartarorum, Cosacorum et plebis Russiæ contra regnum Poloniæ ab invictissimo Rege Joanne Casimiro profligata. Narratio plenioris historiæ operi præmissa. Auctore Joachimo Pastorio de Hirtemberg. Dantisci, 1652.

\* 44) Rerum in Magno Ducatu Lithuanie per tempus rebellionis russicæ gestarum commentarius. Regiomonti, 1653.

\* 45) Latopisiec Jerlicza albo kroniczka z rękopismu wydał K. Wł. Wojcicki. Petersburg, 1853.

\* 46) Kronika miasta Lwowa przez Dyonisego Zubryckiego. Lwów, 1844.

47) Relation contenant l'estat véritable des affaires de Pologne, le journal et les particularitez du siège et de la prise de Varsovie, l'entrée de la Reyne dans la Pologne, le secours de 50000 tartares pour le Roy de Pologne et l'électeur de Branderbourg. 1656.

48) L'origine véritable du soulèvement des cosaques contre la Pologne par Linage de Vauciennes. Paris, 1674.

\* 49) Ingressus Stephani in Czarnica Czarnecki Russia palatini.

\* 50) Histoire de la guerre des Cosaques contre la Pologne etc. par Pierre Chevalier, conseiller du Roy en sa cour des Monnoyes. Paris, 1663.

\* 51) «О бунтѣ города Пинска и объ усмирении онаго въ 1648.» Москва, 1847. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»)

\* 52) «Краткое описаніе о казацкомъ малороссійскомъ народѣ и военныхъ его дѣлахъ», собранное изъ разныхъ исторій иностранныхъ: нѣмецкой — Бишинга, французской — Шевалье, латинской — Безольди, и рукописей русскихъ чрезъ бунчуковаго товарища Петра Симоновскаго. 1765. Москва, 1847. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»)

\* 53) «Сказаніе о гетманахъ казацкихъ ажъ до Богдана Хмельницкаго» (рукопись).

\* 54) «Историческія сочиненія о Малороссіи и малороссіянахъ.» Г. Ф. Миллера, бывшаго историографа російскаго. Москва, 1846. (Въ «Чт. общ. ист. и др.»)

\* 55) О казакахъ запорожскихъ, какъ оныя издревле начались и откуда свое происхожденіе имѣютъ и въ какомъ состояніи нынѣ находятся. Москва, 1847. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»)

\* 56) Лѣтопись малороссійская 1789 (рукопись).

\* 57) «Лѣтописное повѣствованіе о Малой Россіи и ся народѣ и о козакахъ вообще, отколь и изъ какаго народа оныя происхожденіе свое имѣютъ и по какимъ случаямъ они нынѣ при своихъ мѣстахъ обитаютъ, какъ-то: черкасскіе, или малороссійскіе, и запорожскіе и отъ нихъ уже донскіе, а отъ нихъ лицкіе, что нынѣ уральскіе, гребенскіе, сибирскіе, волгскіе, терскіе, некрасовскіе и прочіе казаки, какъ равно слободскіе полки, собрано и составлено чрезъ труды генералъ-маіора и кавалера Александра Ригельмана 1785. 1786.» Москва, (Въ «Чт. моск. общ. ист. и др.»).

58) Краткое историческое описаніе о Малой Россіи до 1765 года съ дополненіемъ о запорожскихъ казакахъ,

и приложеніями, касаюшимися до сего описанія, собранное изъ лѣтописей польскаго и малороссійскаго журнала или записокъ генерала Гордона, Страменберга, шведскаго историка, изъ жизнеописанія о-государѣ Петръ Великомъ архіепископомъ Оеофаномъ и грекомъ Антоніемъ Калифоромъ, фамильныхъ записокъ и публичныхъ указовъ 1789 г. Москва, 1848. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и древн.»)

59) «Повѣсть о томъ, что случилось въ Украинѣ съ тоя поры, какъ она Литвою завладѣла, ажъ до смерти гетмана Богдана Хмельницкаго.» Москва, 1847. (Въ «Чт. общ. ист. и древн.»)

60) «Исторія Русовъ или Малой Россіи Георгія Конисскаго, архіепископа бѣлорусскаго.» Москва, 1846. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и древн.»)

61) «Описаніе Малой Россіи и Украіны», съ приложеніями. Сочиненіе Станислава Зарульскаго, служившаго въ россійской арміи капитаномъ. Москва, 1847. (Въ «Чт. моск. общ. ист. и древн.»)

\* 62) «Историческое извѣстіе о возникшей въ Польтѣ уніи.» Соч. Н. Бантыша-Каменскаго, въ 1795 г. собранное. Москва, 1805.

\*\* 63) «Описаніе кievосотійскаго собора» и «Исторія кievской іепархіи.» Кіевъ, 1825.

\* 64) «Dziejé panowania Jana Kazimierza od roku, 1656 do jego abdycayi w roku 1668 przez ks. Michała Krajewskiego. 2 tomy. Warszawa, 1846.

\* 65) «Historia panowania króla Władysława IV przez Kajet. Kwiatkowskiego.» Warszawa, 1825.

\* 66) Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian. Wydał W. A. Maciejowski. 2 tomy. Petersburg.

\* 67) «Исторія Малой Россіи Бантица—Каменскаго.» 3 т. 1842.

\* 68) «Сборникъ украинскихъ пѣсенъ», изд. Михайломъ Максимовичемъ. Ч. I. Кіевъ, 1849

\* 69) «Запорожская старина», И. Срезневскаго, въ 2-хъ част. 6 тетр. Харьковъ, 1833—1838.

\* 70) «Piesni ludu ruskiego w Galicyi, zebrał Żegota Pauli. 2 tomy. Lwów, 1848.

\* 71) «Народныя южнорусскія пѣсни», изданіе Амвросія Метлинскаго. Кіевъ, 1854.

\* 72) «Сборникъ южнорусскихъ пѣсенъ.» (рукоп.)

*Примѣчаніе.* Двумя звѣздочками означены наиболѣе-достоверные источники ; одной — такіе, которые, хотя очень-важны, но требуютъ особенно-строгой и осторожной критики; тѣ же, которые оставлены безъ всякаго знака, вообще мало достоверны, и только тогда могутъ быть принимаемы, когда сходны съ другими, болѣе-достоверными.

«Сочиненіе Каховскаго» (№ 23), «Исторія», изданная Рачинскимъ (№ 24) и «Памятники», изданные Войцickимъ (№ 25), сходны между собою, такъ что кажутся вариантами одного и тогоже сочиненія. «Сочиненіе Твардовскаго» (№ 26) и «Исторія о бунтахъ Хмельницкаго» (№ 27) сходны между собою относительно выбора событій и порядка изложенія, такъ что послѣднее въ нѣкоторыхъ мѣстахъ кажется сокращеніемъ перваго. Лобзыньскій (№ 21) переписалъ «Кояловича» (№ 20), съ нѣкоторыми добавленіями, которыя, впрочемъ, болѣею частью находятся въ «Памятникахъ къ польской исторіи», изданныхъ Подгорскимъ (№ 11). Пасторій (№ 43) и Рудаевскій (№ 18) въ описаніи событій 1651 года пользовались дневникомъ, помѣщеннымъ въ «Сборникъ Грабовскаго» (№ 8.) Авторъ «Исторіи о презвѣльной

брани» (№ 17) пользовался между прочимъ Каховскимъ. Ригельманъ (№ 57) пользовался «Самовидцемъ» (№ 15), «Исторією о презѣльной брани» (№ 17), а также «Пасторіемъ» (№ 43) или «Шевалье» (№ 50). Симоновскій (№ 51) пользовался «Шевалье» (№ 50), который, въ свою очередь, копировалъ «Пасторіа» (№ 43), и «Величко», (№ 16), заимствуя многое изъ недошедшаго до насъ «Дневника Зорки», и «Твардовскимъ» (№ 26). «Дневникъ посольства Киселя и Мясковскаго» помѣщенъ въ «Сборникѣ Нѣмцевича» (№ 10) и въ первомъ томѣ «Памятниковъ кievской комисіи» (№ 2); а «Описаніе осады Львова въ 1655 году по современнымъ дневникамъ» находится въ «Хроникѣ Львова» (№ 46) и въ «Дополненіяхъ къ памятникамъ русской исторіи» (№ 9). Трактаты и договоры помѣщены въ большей части означенныхъ здѣсь сочиненій и сборниковъ сходно между собою. Рѣдкими источниками, здѣсь поименованными, я пользовался большею частью, въ императорской публичной библіотекѣ, а нѣкоторыми отъ покойнаго графа Константія Свидзинскаго.»

---